

EEN ERFENIS VAN PINCOFFS

DE FAMILIE ENTHOVEN EN HUN ACTIONS DE JOUISSANCE VAN DE
N.V. NEDERLANDSCH-INDISCHE GAS-MAATSCHAPPIJ¹⁾

DOOR DRS. CORA BOELE

De Haagse ijzergieterij L.I. Enthoven & Co. stond aan de wieg van de N.V. Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij. (Bijna een eeuw later, na de onafhankelijkheid van Indonesië, veranderde deze vennootschap de naam in N.V. Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij; beter bekend als OGEM.)

Naast de helft van het aandelenkapitaal, kregen de firmanten Enthoven als dank voor hun bemoeienis bij de oprichting van de N.V. in 1863 een deel van de overwinst. Later werd deze overwinst onderverdeeld in honderd actions de jouissance: bewijzen van deelgerechtigdheid. Jarenlang waren die waardepapieren een doorn in het oog van de directie en commissarissen van de N.V. Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij. Het gelukte hen eindelijk in 1927 de bezitters van de bijzondere winstbewijzen tot ruil voor normale aandelen te bewegen.

Voorgeschiedenis

Na enige voorzichtige experimenten van particulieren in de eerste helft van de 19de eeuw, nam de bouw van gasfabrieken en het aanleggen van (gas) straatverlichting na 1850 in Nederland een grote vlucht. De levensvatbaarheid van de nieuwe techniek was aangetoond zodat ook de locale overheid - zeker met het oog op de winstverwachtingen - er niet meer tegen op zag een eigen gasbedrijf ten algemene nutte te gaan exploiteren. In de koloniën bleef het aanleggen van de gasverlichting in de 19de eeuw een particuliere aangelegenheid, waartoe bij de minister om toestemming moest worden gevraagd.

In 1859 ontving de minister van Koloniën, J.J. Rochussen, drie verzoeken om Batavia van gaslicht te mogen voorzien. De civiel ingenieur J.C.M. van der Made te Dordrecht, de Haagse firma L.I. Enthoven & Co. en het te Batavia gevestigde Britse handelshuis Morgan Melbourn & Cie. waren de gegadigden voor de aanleg van de gasverlichting²⁾. Van der Made wenste tevens in Soerabaja en Semarang gasfabrieken te exploiteren. In deze drie steden van Ja-

79. Schilderij uit 1855 van David J. Bles waarop Lion Israël Enthoven en het gezin van zijn zoon Karel (bij wie hij inwoonde). Afgebeeld zijn: Lion Israël Enthoven, zijn zoon Karel, diens vrouw Henriëtte Enthoven (Polak)Kerdijk (aan de vleugel), kleindochter Kitty (in stoeltje naast grootvader), kleinzoon Lodewijk Jan (met hobbelpaard) en kleindochter Fanny (wordt door vader opgetild).

va verbleven ca. vijftig procent van de in Nederlands-Indië aanwezige Europeanen. Zij vormden een belangrijk marktpotentieel voor een gasbedrijf. Zowel de plannen van het Britse handelshuis als van de Dordtse ingenieur konden in de ogen van de minister geen genade vinden, omdat er bij hen een essentieel onderdeel ontbrak: een nog te vormen maatschappij, welke de zaak zou moeten drijven.

De keuze viel dus op L.I. Enthoven & Co³). Deze firma was van origine een ijzergieterij. Met de opkomst van het steenkoolgas werden de activiteiten uitgebreid met onder meer de vervaardiging van gietijzeren lantaarnpalen en met de bouw van complete gasfabrieken⁴). In verschillende gemeenten had de firma contracten voor de levering van gasverlichting: in Tiel participeerde Enthoven & Co. daarin voor een derde, in Enschede en Almelo voor de helft, maar in Delfshaven droeg zij voor de volle honderd procent verantwoordelijkheid⁵). In tegenstelling tot de Britse concessieaanvrager was L.I. Enthoven bereid de bouw van de gasfabriek, de aanleg van het gasleidingnet en de straatverlichting geheel voor eigen rekening te nemen. Dankzij hun eigen kapitaal was de Haagse firma voor minister Rochussen de ideale concessiehouder: Enthoven & Co. verenigde in zich kennis en middelen tot uitvoering.

Lion Israël Enthoven tekende op 19 november 1859 het contract dat zijn firma voor twintig jaar het alleenrecht gaf voor het leveren van gas voor de publieke verlichting van Batavia en de voorsteden. Hij genoot ook in een ander opzicht duidelijk de voorkeur van de minister boven ingenieur Van der Made, want de concessie bevatte tevens de optie voor het leveren van gas voor de straatverlichting van Soerabaja en Semarang⁶).

De bouw van de gasfabriek verliep minder voorspoedig. Alle benodigde onderdelen moesten vanuit Nederland worden aangevoerd. Vele van de in het Haagse moederbedrijf vervaardigde gietijzeren onderdelen liepen tijdens de reis schade op. Had het de overtocht wel overleefd, dan bleek het lossen een hindernis te zijn. De lading moest op de rede van Batavia worden overgeladen in prauwen, maar er viel daarbij wel eens wat uit de takels. Een groot deel van de platen voor de gashouder verdween zo naar de bodem van de zee⁷). Op 1 oktober 1862, negen maanden later dan gepland, konden de straatlantaarns worden ontstoken.

Lodewijk Pincoffs

De exploitatie werd echter niet lang door de Haagse ijzergieterij

NEDERLANDSCH-INDISCHE GAS-MAATSCHAPPIJ,

gevestigd te *Rotterdam*.

DIRECTEUREN:

De Heeren **J. S. A. LE VINO**, **L. PINCOFFS**, **Mr. J. VAN STOLK Cz.**, tevens *Secretaris*.

COMMISSARISSEN:

De Heeren **J. VAN DER HOOP Jacz.**, *President*, **JACQUES H. C. VAN DER KUN**, *Vice-President*,
Mr. J. G. DE BRUYN, **R. MEES**, **JOOST VAN VOLLENHOVEN**.

Maatschappelijk Kapitaal / 3,500,000, verdeeld in 7000 Aandeelen.

De **Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij** heeft tot doel het exploiteren in den ruimsten zin naar de vorderingen der wetenschap en den geest des tijds, van de aan de Heeren **K. & H. L. ENTHOVEN**, te 's *Hage*, in eigendom toebehoorende concessie tot de verlichting van de stad *Batavia* en voorsteden met Gas, met regt van voorked voor de gasverlichting in de overige deelen van *Nederlandsch Indië*, welke die Heeren als medevennoten in de Maatschappij hebben ingebracht.

De voordeelen aan deze Maatschappij verbonden, onder anderen het uitsluitend regt tot de verlichting van *Batavia* en voorsteden met gas, gedurende twintig jaren na het in werking treden der fabriek en de verplichting van het Gouvernement, om bij eventuele opzegging na afloop der concessie, fabriek en aanleg, niets uitgezonderd, over te nemen tot de volle waarde, waarop een en ander door deskundigen zal geschat worden, evenzeer als de voorloopig reeds verkregen uitkomsten der exploitatie, geven aan de Maatschappij het gegronde vooruitzicht op goede en toenemende dividenden voor de aandeelhouders.

Van het maatschappelijk kapitaal zijn 6000 aandeelen geplaatst.

De overige 1000 aandeelen worden op den 9 November aanstaande bij openbare inschrijving verkrijgbaar gesteld, onder de hieronder staande voorwaarden. Hetgeen eventueel mogt blijken voor deze 1000 aandelen boven pari besteed te zijn, wordt bestemd voor het reservefonds der Maatschappij.

VOORWAARDEN VAN INSCHRIJVING.

De inschrijving geschiedt bij gesloten biljetten ten kantore der Maatschappij, *Wijnstraat*, *Wijk 2*, No. 25, op den 9 November 1863, van 12 tot 4 uur.

De biljetten zullen moeten bevatten naam en woonplaats der inschrijvers, met opgaaft van het getal verlangde aandeelen en vermelding van den prijs, dien de inschrijver besteden wil.

Beneden pari worden geene inschrijvingen aangenomen.

Den 10 November ten 10 ure geschiedt de opening der biljetten ten voorschreven kantore der Maatschappij. De inschrijvers worden verzocht daarbij tegenwoordig te zijn, daar de directie zich voorbehoudt van die inschrijvers, wier namen hun niet bekend zijn, voldoende zekerheid voor de te doene stortingen te vragen.

De toewijzing heeft plaats tot den prijs waarvoor al de aandeelen blijken genomen te zijn, zoodat de inschrijvers tegen hooger prijs, hunne aandeelen tegen den minderen ontvangen, waarvoor al de aandeelen blijken geplaatst te zijn, terwijl inschrijvingen voor een prijs beneden dien waarvoor al de aandeelen genomen zullen zijn, vervallen. Bij voorbeeld, als de inschrijvingen zijn als volgt:

200 aandeelen à 105 %.
200 " " 103 "
600 " " 101 "

voorts verschikende à 100% %, 100% %, 100% % en 100 %, dan vervallen alle inschrijvingen beneden 101 %, voor welken prijs zij, die voor 105 % en vóór 103 % hebben ingeschreven, insgelijks hunne gevraagde aandeelen ontvangen. Mogt tot den prijs, waarop de toewijzing geschiedt, voor een groeter aantal aandeelen ingeschreven zijn, dan de 1000 beschikbare, dan ontvangen de inschrijvers tegen hooger prijs, het vol getal gevraagde aandeelen voor den toewijzingsprijs, en de korting op de aanvragen tot 1000, geschiedt op het getal gevraagde aandeelen tegen den prijs, waarop de toewijzing plaats had. Zoo zoude bij bovenstaand voorbeeld, als de inschrijver voor 101 % 800 aandeelen had gevraagd, hem slechts 600 zijn toebedeeld; terwijl de inschrijvers voor 105 % en 103 %, het vol bedrag hunner gevraagde aandeelen tot 101 % zouden ontvangen.

De stortingen geschieden, als in het uittreksel uit de Statuten, hierbij medegedeeld, bepaald is.

80. *Advertentie in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 31 oktober 1863, waarin de oprichting van de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij wordt bekendgemaakt.*

verzorgd. Ruim tien maanden na het ontsteken van de eerste gaslamp in Batavia gaf de minister van Koloniën zijn goedkeuring aan de overdracht van de concessie aan 'een naamloze maatschappij, in Nederland te vestigen'⁸⁾. Het overlijden in januari 1863 van de stuwende kracht van het bedrijf, Lion Israël Enthoven, die zich voornamelijk met de Indische zaak had beziggehouden, deed de zonen Karel en Henri Louis er toe besluiten de concessie van de hand te doen. De erven Enthoven zagen er weinig heil meer in de gasfabriek op Java in eigen beheer te hebben. Tot dan toe was er ca. f 600.000 in Batavia geïnvesteerd⁹⁾. De aanleg van de fabriek was door alle moeilijkheden rond de bouw veel duurder uitgevallen, door het te laat in exploitatie brengen van het bedrijf was men bovendien een belangrijk deel van de revenuen over 1862 misgelopen. Er bestond de kans dat de minister, zwaaiend met de concessie, spoedig een gasfabriek in Soerabaja en Semarang zou eisen. Kortom: het bedrijfsrisico werd te groot geacht. De gebroeders Enthoven verkozen derhalve een minder actieve betrokkenheid bij de gasfabriek in Indië.

In de zomer van 1863 waren de onderhandelingen voor de overname met de toekomstige directeur van de op te richten naamloze vennootschap in volle gang. Deze toekomstige directeur, de Rotterdamse zakenman Lodewijk Pincoffs, was geen onbekende voor Karel en Henri Louis Enthoven. In het begin van de jaren zestig leenden zij aan hem geld voor de meekrapactiviteiten van de firma Kerdijk & Pincoffs¹⁰⁾. Karel Enthoven was namelijk gehuwd met Henriëtte Kerdijk, de oudste zuster van Pincoffs' zwager en compagnon Henri Kerdijk.

De goede relatie tussen Pincoffs en de Enthovens zorgde dat er een gunstige financiële regeling voor de overname tot stand kwam. De Haagse industriëlen werden de hoofdaandeelhouders in de nieuwe N.V. Voor de fabriek ontvingen zij een miljoen gulden, betaald in 4000 aandelen van f 250,-. Voor de overname van de concessie kregen de heren Enthoven een jaarlijks aandeel in de overwinst van tien procent, gedurende de gehele looptijd tot 1880, plus een half miljoen gulden contant. Ook aan de optie op Soerabaja en Semarang was gedacht in de overeenkomst tussen de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij en de twee broers. Mocht de regering te zijner tijd er toe overgaan toestemming te geven voor de aanleg van gasverlichting in beide plaatsen, dan zouden de erven alsnog een kwart miljoen gulden per stad ontvangen¹¹⁾.

Soerabaja

Spoedig na de oprichting van de N.V. werd alles in het werk gesteld om Den Haag er toe te bewegen de aanleg van straatverlichting in Soerabaja en Semarang op de Indische begroting te plaatsen. De vele audiënties van directeur Pincoffs bij de minister van Koloniën mochten niet baten: de plannen voor de bouw van meer gasfabrieken op Java werden door de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij op de lange baan geschoven omdat de overheid geen garantie gaf voor een vaste afname van gas¹²⁾

In 1875 begonnen de onderhandeling daarover opnieuw. Hoewel het gouvernement nog altijd niet van plan was de gevraagde straatverlichting voor beide steden te financieren, aanvaardden de directie en commissarissen van de N.V. Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij uiteindelijk toch alleen de concessie voor Soerabaja. Pincoffs verwachtte dat binnen enkele jaren daar met de aanleg voor straatverlichting zou mogen worden begonnen. Ook in Semarang had de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij gelijktijdig een fabriek kunnen bouwen, maar omdat het onwaarschijnlijk was dat de gouverneur-generaal middelen ter beschikking zou stellen voor openbare verlichting in die plaats, werd dat een te groot risico geacht¹³⁾.

Het achterwege blijven van de overheidssteun was voor Lodewijk Pincoffs de reden om het contract met de gebroeders Enthoven open te breken. In de bewuste overeenkomst werd gesproken over publieke verlichting en aangezien het gouvernement noch in Soerabaja noch in Semarang dat wilde laten aanleggen, kwamen naar Pincoffs' oordeel de Enthovens niet meer voor de som van een kwart miljoen gulden per stad in aanmerking. De Haagse industriëlen gingen daarmee accoord op de voorwaarde dat de tien procent van de overwinst, waar zij volgens de statuten recht op hadden, niet alleen zou worden uitgekeerd tot 1880, maar zolang als de exploitatie van de gasfabrieken zou geschieden¹⁴⁾.

De Actions de Jouissance

In 1884 verzocht Karel Enthoven namens de familie om de overwinst voortaan met behulp van actions de jouissance te mogen ontvangen. Tot dan toe had hij jaarlijks in juli het bedrag in Rotterdam opgehaald en vervolgens met zijn broer en zus gedeeld. Gezien de leeftijd die zij hadden bereikt, gaven zij nu toch de voorkeur aan honderd winstbewijzen, omdat die gemakkelijk in handen van de erven konden overgaan. Het verzoek wekte de nodige

beroering: tijdens de extra belegde vergadering bleek dat bij de commissarissen de mening leefde dat alleen Karel, Henri Louis en hun zuster Fanny voor de duur van de lopende concessie (tot 1900) recht hadden op de overwinst; hun kinderen zouden daar geen aanspraak op kunnen maken¹⁵). Hoe de vork precies in de steel stak, konden zij bij Pincoffs niet meer navragen, die was na jarenlang malversaties te hebben gepleegd bij enige bedrijven - ook bij de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij - in 1879 met vrouw en kinderen naar de Verenigde Staten gevlucht. In het notulenboek van de commissarissen was weliswaar melding gemaakt van de afspraak met de Enthovens in 1875, maar de schriftelijke overeenkomst tussen beide partijen ontbrak bij de gasmaatschappij. Het archief van Enthoven daarentegen bleek een brief over de bewuste overeenkomst met Pincoffs te bevatten. De commissarissen moesten er nu wel mee accoord gaan dat ook de kleinkinderen van Lion Israël Enthoven recht hadden op de overwinst zolang als de fabrieken door de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij werden geëxploiteerd. Om verdere moeilijkheden te voorkomen achtten zij het raadzaam 'om de redactie van die Actions de Jouissance zoodanig in te richten dat daaruit duidelijk blijkt dat Firma L.J. Enthoven & Co nimmer eenige verdere aanspraken, uit welken hoofden dan ook, tegenover de Maatschappij zou kunnen doen gelden'.¹⁶) Een notaris kreeg opdracht de kwestie rond de overwinst goed te regelen. In de statuten bleef ongewijzigd staan: tien procent van alle overwinst is voor de 'primitieve concessionarissen'¹⁷).

Gas en elektriciteit

Om wat voor bedragen ging het nu jaarlijks? In 1884 ontvingen de erven f 8.908,04, in 1926 was het bedrag bijna vertienvoudigd: f 85.714,29. Bezat de N.V. in '84 slechts twee gasbedrijven, tweeënveertig jaar later waren er negen gasfabrieken en zes electriciteitscentrales. Vooral het leveren van electriciteit was zeer winstgevend. Niet alleen de aandeelhouders, met een jaarlijks dividend tussen twaalf en veertien procent, maar zeker de houders van de actions de jouissance profiteerden daar ten volle van. In de periode van de winstbewijzen, 1885-1926, werd er aan de bezitters van deze coupons totaal f 968.466,26 uitgekeerd¹⁸). Daarnaast hadden zij statutair ook nog recht op een percentage van het onverdeeld saldo, wat in de praktijk niets opleverde. Dit saldo verdween namelijk jaarlijks in de reserve.

Na het in exploitatie nemen van de eerste electriciteitscentrale in 1906 groeide langzaam het besef bij de directie en commissarissen dat de erven Enthoven te veel voor hun winstbewijzen kregen uitgekeerd. Juridisch gezien viel er niets te ondernemen tegen het feit dat de erven niet alleen profiteerden van de winst van de gasfabrieken, maar ook van de nieuwe electriciteitsbedrijven. Zonder toestemming van de rechthebbenden zou geen verandering in de bijzondere rechtspositie mogelijk zijn. Knarsetandend moesten zij constateren dat hun collega-commissarissen in 1884 de kwestie te goed hadden geregeld: tien procent van *alle* winst, zolang als de exploitatie van gasfabrieken zou geschieden¹⁹). De voornamelijk bejaarde Rotterdamse heren hadden destijds niets in electriciteit gezien. Zij geloofden onvoorwaardelijk in het gaslicht. Maar ook de uitbreiding van het aantal gasfabrieken voorzagen zij in '84 totaal niet: de grote economische depressie in die tijd veroorzaakte een daling van het gasverbruik. Vele klanten keerden terug naar de goedkope petroleumverlichting. En van het gouvernement - de belangrijkste afnemer van het gas - hoefden ze op het hoofdkantoor in de Maasstad in die jaren helemaal niets te verwachten: door de geldverslindende Atjeh-oorlog kon er van uitbreiding van het aantal straatlantaarns geen sprake zijn.

De statutenwijziging van 1927

Bij iedere statutenwijziging na 1906 kwam het beruchte artikel van de overwinst (artikel 41) wel ter sprake, maar uit angst voor de juridische consequenties bleef het ongewijzigd. Lange tijd speelden de directie en commissarissen met de gedachte de gasfabrieken van Batavia, Soerabaja en Semarang (sinds 1896) onder te brengen in een aparte maatschappij om zo aan de uitkering aan de oorspronkelijke concessionarissen te ontkomen. Het zou nog tot 1927 duren eer president-directeur O.S. Knottnerus de koe bij de horens durfde te vatten: via de weg van overleg moest worden getracht de erven er toe te bewegen afstand te doen van hun winstbewijzen²⁰).

Commissaris J.P. Jager kreeg de opdracht om de nazaten erover te polsen. Hij kwam in contact met twee van hen, mr. H.A. Hartogh en L.J.B. Gompertz. Na ruggespraak met hun familie gehouden te hebben, kwamen zij precies met die reactie die ze in Rotterdam altijd hadden gevreesd: de nazaten van Karel en Fanny Enthoven, bezitters van vierenvijftig van de honderd actions de jouissance dreigden met een proces. Over de ruil van één action tegen acht nieuwe aandelen à f 250 viel niet te praten. De honderd

winstbewijzen waren destijds in de plaats gekomen van een half miljoen gulden contant. Wenste men bij de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij de actions terug, dan zou er volgens de woordvoerders van de familie weer het half miljoen tegenover moeten staan. Zij stelden voor één action om te wisselen tegen twintig nieuwe aandelen à f 250.

Na ampel beraad en de nodige juridische adviseurs te hebben gehoord, besloten de directie en commissarissen maar accoord te gaan²¹). De uitbreiding van het aantal electriciteitscentrales stond op stapel, er waren goede winstverwachtingen en ze gruwden van het idee dat de erven Enthoven daar nog langer van zouden profiteren. Als het aan de leiding van het concern had gelegen was er na 1906 alleen maar de overwinst van de gasbedrijven van de drie grootste steden op Java aan de nazaten van L.I. Enthoven uitgekeerd.

Koning van de Beurs

Een krappe meerderheid van de action-bezitters was bereid te ruilen, maar hoe nu de anderen daartoe te bewegen? Allereerst werd artikel 41 van de statuten uitgebreid met de toevoeging dat de uitkering zou ophouden zodra het in 1884 gesloten contract niet meer geldig werd geacht. Nadat op de aandeelhoudersvergadering deze wijziging was goedgekeurd, volgde er in juli 1927 een brief aan de bezitters van de resterende winstbewijzen waarin melding werd gemaakt dat reeds vierenvijftig procent van deze bewijzen in bezit was van de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, omgewisseld tegen vijfduizend gulden nominale aandelen per action²²).

Niet iedereen gaf zich zonder slag of stoot gewonnen. Een dochter van Henri Louis Enthoven, de weduwe A.E. de Jonge uit Rotterdam-Kralingen, was zeer verbolgen over de statutenwijziging en wilde van geen ruilen weten. Ook haar eerste reactie was de N.V. een proces aan te doen. Toen zij in oktober nog niet had gereageerd, liet de gasmaatschappij dreigend weten het aanbod op 1 november '27 als vervallen te beschouwen en met ingang van 1928 geen overwinst meer uit te keren, waarop de bejaarde vrouw onder veel protest afstand deed van haar tien actions de jouissance²³).

Een schoonzoon van Henri Louis, Eduard Rosbach, wenste zijn kip met gouden eieren evenmin te laten slachten. Na de nodige correspondentie over en weer reisde directeur J.M. Goslings in november naar München om Rosbach persoonlijk er toe te bewegen

zijn veertien winstbewijzen om te wisselen, hetgeen gelukte.

En dan was er nog A. Smit Jzn. die dwars lag. De oud-president-commissaris van scheepswerf De Schelde te Vlissingen was via zijn nicht, gehuwd met een zoon van Henri Louis Enthoven, in het bezit gekomen van tien actions. Ook hij gaf zich uiteindelijk gewonnen. De 82-jarige schreef aan president-directeur O.S. Knottnerus: '... het ligt niet in mijn plan of op mijn weg Uw Mij., waarmee ik het steeds zooveel op had en die ik tegenover iedereen steeds betitelde als de Koning van de Beurs, moeilijkheden aan te doen. Ik ben al te oud om hierover voor de rechtbank te gaan vechten en sta mijn bewijzen af'²⁴).

Toch hadden de voormalige actions-bezitters geen slechte ruil gedaan. Eind 1927 schommelde de koers van de aandelen (met een nominale waarde van f 250) tussen de 215 en 220. Bovendien bleef tot 1932 het jaarlijks dividend op 12,5 procent gehandhaafd.

Een geslaagde operatie

Op de vergadering van 6 februari 1928 heerste er bij de commissarissen en directie grote opluchting. De 'actions-operatie' was geslaagd, nu ook het laatste winstbewijs eindelijk was ingeleverd. Het voor de afkoop benodigde half miljoen gulden werd afgeschreven van de reserve. Volgens commissaris C. van Lede was de transactie heel voordelig: twaalf procent dividend over een half miljoen was maar f 60.000, terwijl de bezitters van de actions in '26 nog zo'n f 85.000 hadden ontvangen. Van Lede had wat te vroeg gejuicht: het voordeel bleek in dat jaar later toch niet zo groot te zijn. Zich beroepend op de wet op de Dividend & Tantiëmebelasting vorderde de Inspecteur der Belastingen over 1927 ruim f 15.000 extra. De fiscus was van mening dat de aangekochte actions de jouissance waren betaald uit de reserves, gevormd uit de winst in de voorafgaande jaren. Over zo'n uitkering uit vroeger gemaakte winst was de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, alle protesten van haar kant ten spijt, belasting verschuldigd²⁵).

Met de zin: 'Het gelukte ons, alle bewijzen van deelgerechtigheid, welke in 1884 aan de oorspronkelijke concessionarissen der gasfabrieken te Batavia, Soerabaja en Semarang waren uitgereikt, in bezit te krijgen tegen afgifte van f 500.000 nominale aandelen onzer Maatschappij.' in het jaarverslag 1927, werd er afscheid genomen van de erven Enthoven met hun actions de jouissance. Een negentiende eeuwse molensteen, nog een restant uit de nalatenschap van Lodewijk Pincoffs, was eindelijk van de nek genomen.

NOTEN

*) Veel dank is verschuldigd aan drs. P.H. Enthoven te Wassenaar, die door zijn kennis van de genealogie van het geslacht Enthoven een grote hulp was bij het inzichtelijk maken van de familierelaties tussen de erven Enthoven.

1) Zie ook: C. Smit, 'Overzicht van de geschiedenis van de N.V. Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij' in: *Een eeuw licht en kracht* (Rotterdam 1963) en Cora Boele, *De jaren van de Javaanse gasfabrieken 1863-1905; een episode uit de geschiedenis van het OGEM-concern* (Rotterdam 1990).

2) Algemeen Rijksarchief (ARA), archief Koloniën; Verslag 11 november 1859 nr. 1.

3) Lion Israël Enthoven noemde zich ook wel Lion John, hetgeen doorwerkte in de firmanaam: zowel L.I. Enthoven & Co. als L.J. Enthoven & Co. werden in die tijd gebezigd. In dit artikel wordt de naam L.I. Enthoven gebruikt.

4) J.J. Havelaar, 'L.I. Enthoven & Co, fabrikanten te 'Hage: een schets van haar Haagse jaren', *Tijdschrift Industriële Archeologie* 13 (1984), 181-193, aldaar 189.

5) Gemeentearchief Delft (GAD), archief Enthoven; doos 'Oudste Stukken'.

6) Gemeentearchief Rotterdam (GAR), archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 20.

7) ARA, archief Koloniën; Verslag 31 oktober 1862 nr.19.

8) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 162.

9) GAD, archief Enthoven, doos 'Oudste Stukken'.

10) GAD, archief Enthoven; doos 'Oudste Stukken'.

11) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 162.

12) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 1, 16 augustus 1867.

13) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 1, 14 februari 1877.

14) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 1, 13 september 1875.

15) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 1, 7 juli 1884.

16) Ibidem.

17) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 234.

18) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 90 - 92.

19) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 484.

20) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 10, 3 januari 1927.

21) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 10, 28 maart 1927.

22) GAR, archief Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij, inv.nr. 484.

23) Ibidem.

24) Ibidem.

25) Ibidem.

DOOR DE MIST IN GOEREE

Op huden den 26en Maart 1691 compareerden voor mij Mr. Johan van Lodenstein, notaris publiek etc. Marinus Jansse ende Isak van der Biest, beijde woonende tot Goeree, van competenten ouderdom en jegenwoordig binnen dese stad, dewelke verklaarden bij desen met presentatie van eede ten versoeke van den heer Alias Vega waar te sijn, ende eerst den eersten deposant, dat hij op Woensdag den laatsten January deses jaars 1691 sijne Majesteit William, jegenwoordig koning van Engeland, vermits de swaare mist verdwaalt sijnde, in de haaven van Goeree heeft gebragt des smorgens ontrent met sonnenopgang; wijders verclaarden sij comparanten beijde, dat sij hoog gemelte sijne Majesteit ten tijde voorszgd aan land hebben sien treden ende sien gaan op de hofstede van Oostdam, leggende even buiten Goeree, alwaar hooggemelte sijne Majesteit omtrent de twee uyren sijn verblijf heeft gehouden.

Eindelijk verclaarden sij comparanten nog, dat sij hooggemelte sijne Majesteit met vier chalouppen hebben helpen brengen naar de Oranjepolder, alwaar sijne Majesteit omtrent half drie of drie uyren naar de middag ten dage voorschreeve voet aan land heeft geset. Gevende sij comparanten voor redenen van wetenschap als in den text. Aldus gepasseert binnen Rotterdam voorszgd ter presentie van Nicolaas van der Ploug ende Johannes Meesters, getuigen ten desen versogt.

(Protocol notaris mr. Johan van Lodenstein; ONA 1605/62)

81. Spotprent betreffende de vlucht van Lodewijk Pincoffs op 14 mei 1879 (titelblad van het Lied 'De plaat gepoetst').